IL-KOTBA TA' QUMRAN

Bosta ħwejjeġ kbar milli fiha d-dinja, insabu, tista' tgħid weħedhom; jew, fi kliem ieħor, għax ħaslet ġiet hekk. Kemm hi ħaġa kbira l-*elettriċità*? Kif biddlet il-ħajja tal-bnedmin fid-dinja! U taf kif instabet? Sabha wieħed raġel Taljan miż-żrinġijiet. Qabad ftit żrinġijiet u qatagħlhom rashom u qaxxarhom biex jaqlihom (għax it-Taljani jiekluhom iż-żrinġijiet) u dendilhom fil-gallarija. Ma nafx kif messhom b'naqra ta' ħadida, u għad li mejtin, ferfru saqajhom kollha f'daqqa. Dak kien il-bidu; u minn dak il-bidu sar ix-xogħol *elettriku* kollu li hawn il-lum.

U kif saret it-tromba tal-għajnejn, li tara mill-bogħod? Żewġt itfal żgħar kienu jilgħabu bil-biċċiet tal-ħġieġ li jarmi missierhom. Qegħdu ħġieġa quddiem oħra, u raw kollox rasu 'l isfel u kbir. Qalu b'dan lil missierhom. U minn dal-bidu taċ-ċajt saru, ftit ftit, it-teleskopji tal-lum, li jġibulek ma' ġenbek ix-xemx u l-qamar u l-kwiekeb.

Hekk ukoll, tista' tgħid weħedha, saret l-akbar sejba tal-Arkeoloġija ta' żmienna. Insabet il-Palestina, għaxar snin ilu, fil-bidu tas-sajf tas-sena 1947 kif sa nsemmu hawnhekk.

Madwar il-Baħar il-Mejjet (naħseb li kull ħadd sama' bil-Baħar il-Mejjet, għax in-nies isemmuh ħafna) ma hemmx irħula, għax l-art mielħa u ftit wisq hemm ilma ħelu, u s-sħana li tagħmel, billi l-art għemiqa, iġġennen in-nies. Imma bejn il-Baħar il-Mejjet u Betlehem, f'dak il-barr u x-xori, jgħixu għadd ta' Għarab, kollha qraba ta' xulxin, jgħidulhom Ulied it-Tagħmira. Dawna jgħixu billi jirgħu l-għânem qrib xi għajn tal-ilma ħelu, fejn jinbet xi ftit ħaxix. U dari, meta kienu jistgħu, kienu jisirqu (issa ma nafx għadhomx) lin-nies li kienu jkunu sejrin it-Transġordanja. Darba filġimgħa jitilgħu Betlehem u jbiegħu li jkollhom: ħalib, baqta, ġbejniet, suf u ġild tan-nagħaġ, u hekk.

Mela, jum fost l-oħrajn, fil-bidu tas-sajf għaxar snin ilu (kif għedt qabel) intebħu li mill-merħla intilfitilhom mogħża. Bagħtu jfittxha lil wieħed sabi, li, fittex u fittex, ma sata' jsibha mkien. Meta għejja, das-sabi, qagħad jistrieħ ftit fid-dell, taħt xifer ta' blata. 'Il fuq, ġewwa l-blat, quddiemu, jara fetħa ta' għar żgħir u tafa' ġewwa fiha ħaġra. Il-ħaġra għamlet ħoss donnha kissret xi ġarra. Tafa' ħaġra oħra u għamlet ukoll dak il-ħoss. Issabi xxabbat u ttawwal ġewwa ħalli jara dak il-ħoss x'kien. Isib li filgħar kien hemm ħafna ġarar tal-fuħħar, uħud sħaħ u oħrajn miksura. Kien sa jidħol ġewwa jara fihomx flus, imma baża' li jkun hemm xi *resed,* jiġifieri, xi ruħ. Għalhekk, raġa' mar ħdejn sħabu u l-għada fil-għodu ftiehem ma' sabi ieħor u marru jidħlu fil-għar fejn kien hemm il-ġarar, flimkien.

Daħlu fil-għar u fetħu l-ġarar issħaħ. Uħud minnhom sabuhom fergħin u oħrajn kellhom ġewwa fihom xi ħaġa misrura f'biċċiet tax-xoqqa qadima u mmermra. Fetħu x-xoqqa u sabu fiha bħal fsieqi tat-trabi, magħmula mill-ġild, mibruma, twal u sewdenija. Ma għarfux x'setgħu kienu, imma għarfu li kienu tal-ġild, għal hekk l-ewwel darba li telgħu Betlehem ħaduhom magħhom biex ibiegħuhom lil wieħed li jsewwi ż-żraben, jismu Skandar Xaħin. Skandar xtrahom u xeħethom fl-art, fil-ħanut, maż-żraben qodma. Imma darba hu u jħares lejhom, intebaħ li kien fihom bħal kitba, għal hekk ħadhom Ġerusalem,

għand qassis Sirjan biex jifħażhom ftit. Il-qassis qallu li dawk il-ġlud aktarx kienu jiswew il-flus.

Il-Għarab kienu qalu lil taż-żraben li fil-għar kien għad baqa ġlud bħal dawka. Għalhekk hu mar ma' ħabib tiegħu, ifittex, u sab oħrajn u ħadhom Ġerusalem u ħalla kollox f'idejn l-Isqof Sirjan, biex iżommhomlu. L-Isqof ukoll tkixxef fejn kien il-għar u bagħat nies minn tiegħu jfittxu, li ġabru ħafna biċċiet tal-ġild bil-kitba, u l-ġarar il-miksura u l-biċċiet tax-xoqqa, irmewhom barra mill-għar. Wara l-Isqof beda jmur għand nies li jifhmu u jsaqsi biex jagħraf jekk dawk il-ġlud miktuba kenux tassew qodma. Fi Frar tas-sena ta' wara (1948) ħa ktieb minnhom fl-iskola tal-Arkeoloġija tal-Amerikani f'Ġerusalem, u hemm ingħaraf il-qedem u s-siwi ta' dawk il-kotba għal-l-ewwel darba. Imma kollox baqa' fis-skiet, u l-Amerikani qalu lill-Isqof li, billi kien beda l-ġlied bejn il-Lhud u l-Għarab, kien jaqbillu jieħu dawk il-kotba u jsiefer bihom lejn l-Amerika, kif ftit wara għamel tabilħaqq.

Sa hawn kien kollox sar bil-moħbi. Il-ħaġa nkixfet meta ħareġ il-għadd ta' April tal-"Bulletin" tal-Iskola Amerikana u wasal Ġerusalem, f'Novembru ta' dik is-sena. Għalhekk il-Ħakma tal-Ġordanja għamlet kull ma setgħet biex il-biċċiet ta' dawk il-kotba li kien baqa' jinżammu fil-għożża li tixirqilhom u jistudjawhom sewwa u jsir tiftix ieħor fil-għerien ta' dawk innaħat.

Tiftix sar, bis-sewwa jew bid-dnewwa, u għadu sejjer s'issa. Kotba oħra sħaħ insabu u biċċiet u frakiṡiet ma jingħaddux. Lill-Għarab kellhom iħallsuhom ifittxu, u l-biċċiet u l-frak li jsibu jixtruhom minn għandhom kull pulzier kwadrat żewġ liri u nofs (£2. 10s.)!

* * *

Imma dawn x'kotba huma? Isaqsi xi ħadd. L-aktar li hemm kotba tal-Bibbja, eqdem mill-kotba li jafu bihom s'issa b'ħafna mijiet ta' snin. Fl-ewwel għar, dak li daħlu fih dak is-sabi u sieħbu, insabu seba' kotba u ħafna bċejjeċ. Il-kotba huma dawn: (1) ktieb sħiħ ta' Isaija; (2) ktieb ta' Isaija wkoll nieqes ftit; (3) ktieb tar-Regolamenti tar-Rħieb jew Eremiti Lhud li kellhom dawk il-kotba. (4) ktieb tal-għana ta' tifħir 'l Alla tar-Rħieb infushom; (5) il-Gwerra ta' Wlied id-Dawl ma Wlied id-Dlam; (6) tifsir fuq il-Bxara ta' Ħabakuk; (7) tifsir fuq il-ktieb tan-Nisel, bil-lsien Arami. Dawn is-seba' kotba biegħhom l-Isqof Sirjan fl-Amerika u daħħal tagħhom ma' dwar kwart ta' miljun dollar. Issa qegħdin fl-Università ta' Israel, Ġerusalem.

Fl-14 ta' Marzu, fis-sena 1952 ġewwa għar ieħor (għar 3), insabu żewġ kotba tar-ram aħmar, mibruma, li ma setgħux jifthuhom, għax kienu mherrijin. Għalhekk bagħtuhom l-Università ta' Manchester u għamlu makna għalihom u qatgħuhom strixxi, u qrawhom hekk . Fihom miktub fejn ir-Rħieb kellhom moħbi t-teżor.

F'għar ieħor (għar 4) insabu eluf ta' biċċiet, kbar u żgħar, minn aktar minn erba' mitt ktieb. Ġewwa għar ieħor, ftit ilu (għar 11) insabu erba' kotba sħaħ, li għadhom ma fetħuhomx, imma mill-ftit li jidher minnhom jafu x'inhuma. Ktieb tas-Salmi ta' David, ktieb il-Levitku, ktieb bit-tifsir fuq Ġerusalem il-Ġdida (tal-aħħar tad-dinja) u ktieb bit-tifsir bil-lsien Arami fuq il-ktieb ta' Ġobb.

Fis-sena 1953 insab ukoll il-bini li fih kienu jgħixu dawn ir-Rħieb Lhud ta' żmien Kristu, li kellhom dawn il-kotba. Din il-ħerba kienet ilha magħ-

rufa, imma kienu jaħsbuha ti xi raħal qadim. Il-Għarab ta' dik in-naħa jgħidulha Ħirbet Qumran. Għalhekk jien dawn l-erba' kelmiet semmejthom: "Il-kotba ta' Qumran".

ABU DIB.

MIN KIEN MUĦAMMED

Min jaf kemm il-darba smajthom isemmu lil Mawmettu! B'danakollu aktarx li ma tafx Mawmettu min hu. Għax hawn Malta jinħaseb li Mawmettu hu alla tat-Torok, ħaġa li ma hi minnha xejn. L-ewwelnett, ismu ma kienx Mawmettu, imma Muħammed: igħidulu *Maometto* t-Taljani, għax ilsienhom ma jdurx. U Muħammed ma hux alla tat-Torok, imma l-Profeta l-Kbir tal-Misilmin. Il-Misilmin huma dawk in-nies, ta' liema ġens ikunu, li jistqarru d-Djiena Misilma, kif huma Nsara dawk kollha li jistqarru d-Djiena Nisranija.

Hawn se naraw mela, fuq fuq, il-ġrajjiet ta' dan Muħammed, sabiex dawk fost il-qarrejja li ma jafux jitgħallmu, u jekk isemmu lil Muħammed (mhux Mawmettu) ma jgħidux bluhat. U billi l-Palestina l-aktar li hemm Misilmin, ikunu jafu lil dawn in-nies min kien li waqqfilhom dinhom.

* * *

Muħammed twieled fis-sena 570 wara Kristu, fil-Mekka. Missieru kien jismu Għabd-Allaħ u kien mill-ħamûla jew *razza* tal-Qurajx, u ommu kien jisimha Emîna. Jingħad li missieru miet qabel ma twieled hu, u ommu mietet ukoll meta kien għad għandu sitt snin.

Meta Muħammed safa ltim għal kollox, ħadu jrabbih nannuh, li kien jismu Għad-il-Mutleb. Wara sentejn miet dan ukoll u lit-tifel ħadu miegħu għammu, jiġifieri ħu missieru, li kien jismu Tâleb. Dan ir-raġel kien fqir, għal hekk Muħammed kellu jaħdem biex jgħix. Ta' tifel li kien, kien imur jirgħa n-nagħaġ u l-baqar ta' wieħed qarib tiegħu. Daqs kemm kien iġib ruħu sewwa u jibża' għall-bhejjem, kienu laqqmuh "Il-Emin", jiġifieri *il-fidil*.

Meta Muħammed kiber, daħħlitu jaħdem magħha waħda mara armla li kellha ħafna ġid, li kien jisimha Ħadiġa. Din ħallietlu ġidha f'idejh u kien ġej u sejjer jixtri u jbiegħ, fis-Surija, u b'hekk lil dil-armla żedilha l-ġid. Fis-sena 595 iżżewweġ lil dil-armla, li kienet akbar minnu ħmistax-il sena, u minnha kellu erba' bniet, Żejneb, Roqaja, Ħaltum u Fâtma. Jingħad li f'waħda mis-safriet tiegħu fis-Surija, iltaqa' ma' Raħeb Nisrani li għarrfu d-Din tal-Insara x'kien.

Sa xi tnax il-sena minn meta żżewweġ lil Ħadiġa, il-ħajja ta' Muħammed ma fiha xejn xi tgħid. Imma jingħad li dak iż-żmien kien iħobb jinġabar waħdu u jsum għal jiem sħaħ ġewwa għar f'ġebel għoli, qrib il-Mekka, jgħidulu Ġebel Ħira. Darba waħda, fis-sena 610, ġewwa dak il-għar, Muħammed ra l-Anġlu Grabiel. Kif ingħad wara min-nies li kienu jafu lil Muħammed, l-Anġlu deher quddiemu fil-għar u qallu: "Aqra!" Muħammed wieġbu: "Xi tridni naqra?" Għal dil-kelma l-Anġlu qabdu minn għonqu u kien sa joħonqu, u raġa' tennielu l-amar li kien taħ qabel: "Aqra, b'Ism Rabbak illedi ħalaqak. Ħalaq l-ensân minn għalaq. Aqra: wa Rabbak el-karam; elledi għallam bil-qalam.